

PRIKAZI / BOOK REVIEWS

Gi Metan, RUSIJA – ZAPAD, HILJADU GODINA RATA, RUSOFBIJA OD KARLA VELIKOG DO UKRAJINSKE KRIZE, Novi Sad – Beograd, Akademski knjiga – Informatika, 2017, 406.

Za većinu svetske javnosti iznenađan rat u Ukrajini krajem februara 2022. doneo je ne samo brigu za sutrašnjicu u ekonomskom, političkom i vojnom smislu, već i talas rusofobije na Zapadu. Kao neka vrsta odmazde za napad na Ukrajinu, Rusija, Rusi i sve što je rusko prepušteno je talasu satanizacije, sankcija, prekida komunikacija i otmiranja imovine. Ovaj proces prati se u aktuelnom trenutku sa obnovom svih negativnih stereotipa o Rusima i Rusiji, a posebno je na meti predsednik Rusije Vladimir Putin. Njemu se pripisuju najgore osobine, koje idu i do poređenja sa Adolfom Hitlerom. U tim stereotipima, u stvari optužbama, prednjače Sjedinjene Američke Države i njene aktuelne vlasti na čelu sa predsednikom Džozefom Bajdenom, koji i sam ima dugu predistoriju ličnih interesa u Ukrajini. Ti anti-ruski stereotipi se onda lako prenose u evropsku javnost i diplomatiju.

Talas sankcija i negativnih stereotipa srpski narod je već iskusio tokom ratova 1990-ih godina i starijim „poznavacima prilika“ izgleda kao da je reč o reprizi. Mnogi će se, međutim, zapitati otkuda odjednom iznenadna eskalacija tako oštrog talasa negativnih stereotipa u zapadnim medijima prema Rusiji i Rusima, koja u mnogome ide i po nekoliko koraka ispred diplomatskih i političkih koraka.

U takvoj dilemi, podsetili smo se jedne izuzetno značajne studije koja daje istorijsku genezu ovog fenomena. Reč je o knjizi Gi Metana pod naslovom *Rusija – Zapad, Hiljadu godina rata, Rusofobija od Karla Velikog do ukrajinske krize*. Knjiga je objavljena 2017. godine, pod uticajem ili kao „posledica“, da je tako nazovemo, „prve“ ukrajinske krize 2014. godine. Ona nije akademska studija, ali je veoma vredno novinarsko istraživanje. U današnjem kontekstu događaja u Ukrajini i odnosa tzv. međunarodne zajednice prema Rusiji, želimo da ukažemo na njen značaj i aktuelnost. Metan, švajcarski novinar i političar, pozabavio se aktuelnim kontekstom rusofobije, „Putinofobije“ i predstavio svom čitaocu vertikalu nastanka mržnje prema svemu ruskom na savremenom Zapadu.

Knjiga Gi Metana je podeljena u tri celine. Prva celina govori o predrasudama i stereotipi-

ma iz vremena ratova koje je vodila Rusija na obodu nekadašnjeg Sovjetskog Saveza od njegovog raspada do 2014. godine. Druga celina daje istorijski pregled nastanka rusofobije na Zapadu, kroz francuski, nemački, britanski i američki pogled, dok treća celina objašnjava „uputstvo za upotrebu“ rusofobije. Odnosno, analizira aktuelan trenutak, ukazujući na stvaranje mita o krvoločnom protivniku, stvaranje i strukturu antiruskog novogovora, pre svega u medijima i politici. I u akademskom svetu, takođe. Ovaj mit sadrži i personifikaciju zla, oličenog, odnosno kreiranog u liku predsednika Vladimira Putina.

Posledica „prve“ ukrajinske krize, po oceni autora, „pomogla je da mržnja prema Rusiji dostigne razmere koje prevazilaze razum i prkose imaginaciji“. Sa druge strane, svaki glas preispitivanja u Evropi ili Americi dovoljan je „da vas nepovratno diskvalifikuje“. Naravno, u slučaju Ukrajine tokom celog trajanja krize do danas primetni su očigledno iskrivljavanje slike događaja, pomeranje hronologije i tendenciozan pogled, koji ne uzima niti jedan proruski argument u obzir.

Rusofobija, prema autorovim istraživanjima, nije ograničena vremenom. Proteže se vekovima, neprestano se pojavljuje u određenim neočekivanim okolnostima, i onda se smiruje, kao u talasima. Ona nije karakteristična u celom svetu, već je samo odlika zapadne civilizacije. Nekad, u Hladnom ratu nazivan Treći svet, ali i danas, ne poznaju ovaj fenomen u svom javnom diskursu. Takođe, ni razvijene države kao što su Kina ili Japan. S druge strane, mnoge evropske države sa Sjedinjenim Američkim Državama na čelu bile su saveznici sa Rusijom (Sovjetskim Savezom) u mnogim ratovima u protekla dva veka, ali to nimalo nije uticalo na stišavanje potencijala za rusofobiju. „U svojim najboljim danima, Evropa je smatrala Rusiju tvrdoglavim učeničkom koji nikad ne uspeva da usvoji vrline ekonomske slobode i demokratskog pluralizma evropske civilizacije“, piše Metan.

Ostavljajući sa strane istorijski razvoj i primere rusofobije u zapadnoj Evropi, okrećemo se samo razvoju rusofobije u Sjedinjenim Američkim Državama. Posebno u poslehladnoratovskoj epohi, tokom devedesetih godina 20. veka, kada je Sovjetski Savez prestao da postoji i neka vrsta pobeđe Zapada postala očigledna. Metan ukazuje da je početna stajna tačka savremene rusofobije u Sjedinjenim Državama,

a odatle i na celom Zapadu, knjiga Zbignjeva Bržežinskog iz 1997. godine (*Velika šahovska tabla, Amerika i ostatak sveta*). Ona je uticala na viđenje Rusije u administracijama predsednika Bila Klintonu i Džordža Buša mlađeg. Poljak poreklom, uticajan u administraciji, Bržežinski je ukazao na Rusiju kao potencijalnog neprijatelja i prvi predložio podelu („decentralizaciju“) Rusije na tri dela, koja bi tako suzbila ruske „imperijalističke težnje“. Metan ukazuje i na nosioce antiruske politike u Sjedinjenim Državama, koje svrstava u tri grupe: vojne i liberalne „sokolove“ i istočnoevropski nacionalistički klan. Prema svakoj grupi određeni su i pojedini mediji i razne institucije, pa i naučne.

Pomeranje NATO prema istoku uključivanjem bivših članica Varšavskog pakta ili SFR Jugoslavije u savez, koje je stiglo gotovo do samih granica Rusije, suprotno je dogovorima i očekivanjima sa kraja Hladnog rata. Blizina Rusiji nije pravdana ekspanzionizmom već ponovnim vraćanjem od komunista potlačenih naroda u širu evropsku zajednicu. U istom periodu, kako ocenjuje Metan, počelo je obnavljanje negativnih stereotipa. Prevažodno kroz komentarisanje ratova na obodima Rusije: u Čečeniji, Osetiji ili Gruziji, a posebno talačke krize posle masakra u školi u Beslanu 2004. U dočaravanju ovih iskrivljenih uglova posmatranja i stvaranja stereotipa, autor se često služi primerom američke politike i politike NATO prema Jugoslaviji, odnosno Srbiji tokom 1990-ih godina, koja je kulminisala vazdušnim napadima, da bi pokazao dvostrukost „aršina“ koje je Zapad primenjivao i koje primenjuje i danas.

Vrh talasa rusofobije usredsredio se na ruskog predsednika Putina. On je u proteklih dvadeset godina portretisan najgorim mogućim epitetima – sve do tačke svojevrzne demonizacije. Upravo ta demonizacija Putina „obezbeđuje izgovor za odsustvo politike“, navodi Metan. Putin se upoređuje sa Hitlerom, Musolinijem, Staljinom, Pinočom, Miloševićem itd. Takva satanizacija neprijatelja i njegovog vođe predstavlja viševjekovnu praksu, s tim da je u današnje vreme zbog medija ona višestruko prisutna i daleko kreativnija od nekih iz ranijih epoha. Putin se posmatra kao zlikovac i poredi sa istorijskim primerima. Metan poredi metodologiju satanizacije i sudbinu Slobodana Miloševića, kao jedan od modela za razumevanje nastale negativne slike Putina. Takođe, navodi pedantnu i iscrpnu analizu knjiga i radova o

Putinu objavljenih na Zapadu, u kojima od naslova pa nadalje dominira negativno određene prema ruskom predsedniku. Ali, vrlo značajno zaključuje da „do sada, zahvaljujući priličnoj hladnokrvnosti, ruski predsednik nikad nije podlegao provokacijama i uvek je uspevao da sačuva pribranost“. Takođe, on ukazuje da i pored niza objavljenih naslova i sugerisanja autora da je Putin ličnost sa određenim psihičkim problemima, njegova „psihologija ostaje nedokučiva misterija jer se knjige ponavljaju a ni jedan autor ne uspeva da je otkrije“. Metan navodi upečatljiv zaključak američkog profesora Džona Miršhajmera: „Iako je Putin nesumnjivo imao autokratske težnje, ne postoji ni najmanji dokaz da je mentalno neuravnotežen. Naprotiv, njegova strategija je prvoklasna“.

Rusofobija je postala „dovoljno sofisticirana da je univerzitetski profesori unesu u teoriju, i dovoljno popularna da je lakomi novinari svima stave nadohvat ruke“, ocenjuje Metan. U trećem poglavlju on daje „uputstvo za upotrebu“ rusofobije, odnosno način na koji se ona kreira u javnosti, posebno u medijima. Komentarišući medije, Metan postavlja veoma značajno pitanje: „Zbog čega mediji, koji su gotovo svi u rukama velikih porodica ili korporacija, nikad ne postavljaju pitanje interesnih veza i svoje vernosti ideologiji koju brani njihov vlasnik?“.

Najjednostavnija tehnika diskvalifikovanja Rusije i stvaranja rusofobije jeste izbor reči i termina u opisivanju pojedinih pojava. Izborom reči se stvara nesporazum ili nepoverenje iz koga se hodi u stvaranje medijskog diskursa. Sledeća tehnika je odabir izvora, i to tako da se pojedini izvori privileguju, a drugi uopšte ne koriste. Metan ukazuje da je najveći deo komentatora na dominantnim svetskim medijima poslovno angažovan u različitim „tink-tankovima“, nevladinim organizacijama, institucijama koje se finansiraju od određenih fondova, fondacija ili države. Veći broj takvih institucija kao paradoks ima u svom imenu reči kao: demokratija, bezbednosti, ljudska prava, sloboda, mir itd. što im dodatno daje verodostojnost pred publikom koja uglavnom nije upućena u detalje i strukture ovih institucija. Ako se obezbeđuje glas druge strane radi balansa u mišljenju ili informaciji onda se „citira neki Rus u 80 odsto slučajeva reč je o pojedincu koji radi za zapadnu fondaciju i koji samim tim iznosi veoma prozapadno i kritično mišljenje o Kremlju“, navodi Metan. To se može

zapaziti u srpskom slučaju, a u to smo imali prilike da se uverimo u proteklim decenijama, prateći pojedine domaće medije ili izveštavanja stranih medija o ovdašnjim krizama i ratovima.

Sledeća tehnika u stvaranju rusofobije jeste proizvoljna selekcija činjenica, polazišta u tumačenju ili analizi uzroka događaja. Ovde je, takođe, značajna brzina u formulisanju i plasiranju informacija. Saopštenje ili vest koji prvi stignu imaju sve šanse da budu višestruko navođeni, pre nego što se pojavi bilo kakva alternativna vest ili diskurs i možda ublaži stavove prve verzije. Ovde je značajno pomeranje hronologije ili izostavljanje događaja, koji remete uspostavljen (rusofobnu) sliku. Metan navodi da je u razumevanju rusofobije primetno izostavljanje događaja vezanih za Kosovo i Metohiju (1998–1999, 2008), jer ono svojom logikom remeti uspostavljanje već složenih elemenata rusofobije. Ovu Metanovu konstataciju upravo su pokazali najnoviji događaji i reaganje zvaničnika NATO da se kriza i rat na Kosovu 1999. godine ne mogu porediti sa novim ratom i krizom u Ukrajini 2022. godine.

Savremena rusofobija je složena i sofisticirana mešavina takozvane meke i tvrde moći, kao i geopolitičke ambicije prema svetskoj nadmoći u ekonomiji, politici i vojnim pitanjima i „kvazireligioznog verovanja u svete vrednosti liberalne ekonomije i pluralističke demokratije“. Kako bi se to reklo modernim jezikom, ona je izrasla u „metanarativ“. Taj metanarativ se ne odnosi samo na sadašnjost već ima tendencija da se pomera u prošlost kroz traženje analogija, preispitivanja istorije i novih čitanja prošlosti, koje neki zovu i „revizionizam“. Ovo je nužno da bi sadašnje karakteristike rusofobije mogle da pronađu svoja objašnjenja i opravdanja u prošlosti.

U jednom od završnih pasusa svoje studije Gi Metan daje upozoravajući zaključak koji sada, u 2022. godini, ima dodatnu težinu i nije optimističan, nimalo: „Zapad je pokrenuo rat koji traje hiljadu godina i koji neće prestati dok god se ovaj ne odrekne svoje volje za hegemonijom. Mit o krvoločnom ruskom medvedu i dalje traje, iako je ukrajinska kriza imala srećan epilog (autor misli na 2014). Međutim, ni Sjedinjene Države ni Evropska unija nisu spremne da popuste“.

Ipak, čini nam se da glavno pitanje koje postavlja Gi Metan, a koje ne stoji samo u kontekstu rusofobije već i drugih procesa i pojava kojih smo bili ili jesmo svedoci, glasi: „Da li je

naše viđenje sveta onoliko objektivno koliko verujemo da jeste? Da li su naša dela zaista plod naših visokih moralnih zahteva ili su diktirana materijalnim interesima zbog kojih zazorimo pred nekim?“ Konačno, i ključno pitanje ove knjige: „Zašto se više ne usuđujemo da postavljamo pitanja?... Od čega, od koga se plašimo pa izbegavamo pitanja koja nas ljute i pretpostavke što nas uznemiravaju?“.

Bojan B. Dimitrijević

Martin Sabrow und Peter Ulrich Weiß (Hrsg.), DAS 20. JAHRHUNDERT VERMESSEN. SIGNATUREN EINES VERGANGENEN ZEITALTERS, Göttingen, Wallstein Verlag, 2017, 333.

Epochalna promena koja je nastupila okončanjem Hladnog rata, slomom komunizma i svetskim trijumfom neoliberalnog kapitalizma nije samo označila završetak „kratkog 20. veka“ (Erik Hobsbawm) već je uslovlila da on, u globalnim okvirima, postane težište istoriografskog istraživanja. Svojevršno svedočanstvo o ovom izvanrednom porastu interesovanja za istoriju 20. veka kao i o pokušajima njegove istorizacije predstavlja i zbornik nemačkih istoričara karakterističnog naslova *Premeriti 20. stoleće. Signature prošlog razdoblja*, koji su priredili doajen nemačke historiografije Martin Sabro (1954) i Peter Ulrich Vajs (1970), obojica profesori na Humboltovom univerzitetu u Berlinu i saradnici Centra za istraživanje savremene istorije u Potsdamu.

U uvodu pod nazivom „Premeravanje 20. stoleća“ (str. 7–19), priređivači su ukratko naznačili cilj i svrhu zbornika. Imajući u vidu svojevrsni bum savremene istorije kao istraživačke teme koji je nastupio nakon 1989. godine, oni su ovaj fenomen objasnili sa jedne strane osećajem fascinacije koji pobuđuju masovna stradanja, teror i „civilizacijski lomovi“ praćeni ranije nezabeleženim tehničko-tehnološkim progresom tokom 20. veka. Pri tome, čini se naročito važnim njihov sud da atraktivnost ovog razdoblja proističe, pre svega, iz nestanka „sekularnih društveno-političkih utopija po okončanju Hladnog rata koje su ranije usmeravale mišljenje ka budućnosti čovečanstva“ (7). U situaciji „većite, samoreprodukujuće sadašnjosti Zapada“, više nema mesta za očekivanje korenitih revolucionarnih promena već jedino za kontinuirane i postepene reforme. Odatle